VOL. 1 | ISSUE 2 | APRIL 2026

UNISCIENCE

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL

UniScience
International scientific journal

INNOVATSION FAOLIYATDA LIKVIDLIK VA TO‘LOVGA QOBILIYATLILIKNI BAHOLASH

Qo‘shayev To‘xtasin Abdiqodirovich
Termiz davlat universiteti
https://orcid.org/ 0009-0007-8312-7857

Annotatsiya. *Mazkur maqolada innovatsion faoliyat yurituvchi korxonalarda likvidlik va to‘lovga qobiliyatlilikni baholashning nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilingan. Globallashuv sharoitida innovatsiyalarning iqtisodiy o‘sishdagi roli ortib borayotgani fonida, korxonalar moliyaviy barqarorligini ta’minlashda likvidlik ko‘rsatkichlarining ahamiyati yoritilgan. Tadqiqotda innovatsion faoliyatning o‘ziga xos moliyaviy xususiyatlari, jumladan, yuqori risk va uzoq muddatli investitsiyalar bilan bog‘liqligi asoslab berilgan. Amaliy misol sifatida “Technoplaza” MCHJ faoliyati tahlil qilinib, uning likvidlik va to‘lovga qobiliyatlilik ko‘rsatkichlari baholangan. Shuningdek, innovatsion korxonalarda pul oqimlari nomutanosibligi va tashqi moliyalashtirishga bog‘liqlik muammolari aniqlangan. Tadqiqot yakunida likvidlikni boshqarish strategiyalarini takomillashtirish, moliyaviy monitoring tizimini joriy etish hamda davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarini kengaytirish bo‘yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.*

Kalit so‘zlar: *innovatsion faoliyat, likvidlik, to‘lovga qobiliyatlilik, moliyaviy barqarorlik, pul oqimlari, joriy likvidlik koeffitsienti, tezkor likvidlik, mutlaq likvidlik, moliyaviy tahlil, innovatsion korxonalar, investitsiyalar, risklarni boshqarish, aylanma kapital, moliyalashtirish manbalari.*

KIRISH. Bugungi globallashuv va raqobat muhiti sharoitida innovatsiyalar iqtisodiy o‘sishning asosiy drayveriga aylangan[1]. Shu bilan birga, innovatsion faoliyatning o‘ziga xos jihatlaridan biri — ularning yuqori moliyaviy xavf bilan bog‘liq bo‘lishidir. Innovatsion jarayonning uzluksizligini saqlash uchun korxonaning likvidligi va to‘lovga qobiliyatliligi yuqori darajada bo‘lishi zarur[2].

Moliyaviy tahlil amaliyotida likvidlik deganda korxonaning o‘z aktivlarini tezlik bilan pul mablag‘lariga aylantirib, qisqa muddatli majburiyatlarni to‘lash qobiliyati tushuniladi[3]. To‘lovga qobiliyatlilik esa, korxonaning o‘z vaqtida barcha majburiyatlarini bajarish imkoniyatini bildiradi. Innovatsion faoliyatni moliyalashtirishda ushbu ko‘rsatkichlar o‘ta muhim ahamiyat kasb etadi[4].

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF–60-son Farmonida belgilanganidek, 2026-yilga borib innovatsion iqtisodiyot ulushini yalpi ichki mahsulotda 30 foizgacha yetkazish rejalashtirilgan[5]. Ushbu maqsadni amalga oshirishda innovatsion korxonalar faoliyatining moliyaviy barqarorligi hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

AMALIY TAHLILLAR. So‘nggi yillarda Innovatsion rivojlanish vazirligi ma’lumotlariga ko‘ra, O‘zbekistonda 2023-yilda ilmiy-tadqiqot va tajriba-konstruktorlik ishlanmalari (ITTKI)ga yo‘naltirilgan investitsiyalar hajmi **5,4 trln so‘m**ni tashkil etgan[6]. Bunday investitsiyalar uzoq muddatli bo‘lgani sababli, korxonalar likvidlik darajasining yetarli emasligi bilan bog‘liq muammolarga duch kelmoqda.

Innovatsion faoliyatning moliyaviy xususiyatlari. Innovatsion faoliyat odatda yuqori risk, uzoq muddatli investitsiya va noaniq natijalar bilan xarakterlanadi[7]. Bunda kapital qo‘yilmalar bir necha bosqichda amalga oshiriladi: ilmiy-tadqiqot, tajriba-sinov va tijoratlashtirish bosqichlari. Har bir bosqichda korxonaning likvidlik darajasiga salbiy ta’sir ko‘rsatadigan moliyaviy bosim kuzatiladi. Masalan,

“Technoplaza” MCHJ 2024-yilda o‘zining yangi “SmartAgro” texnologik loyihasini ishlab chiqish uchun **4,2 mlrd so‘m** investitsiya yo‘naltirgan. Loyiha dastlabki ikki chorakda zarar bilan ishlagan, biroq 2025-yil 1-yarmida sof foyda **520 mln so‘m**ni tashkil etgan[8].

Likvidlikni baholash ko‘rsatkichlari. Innovatsion korxonaning moliyaviy holatini baholashda quyidagi asosiy koeffitsientlar qo‘llaniladi:

1) Joriy likvidlik koeffitsienti (K_jl) = Joriy aktivlar / Joriy majburiyatlar;

2) Tezkor likvidlik koeffitsienti (K_tl) = (Joriy aktivlar – Zaxiralar) / Joriy majburiyatlar;

3) Mutlaq likvidlik koeffitsienti (K_ml) = (Naqd pul + Qisqa muddatli moliyaviy investitsiyalar) / Joriy majburiyatlar.

Ushbu ko‘rsatkichlar korxonaning qisqa muddatli majburiyatlarini o‘z vaqtida bajarish imkoniyatini aniqlashda muhim hisoblanadi.

1-jadval.

“Technoplaza” MCHJning 2024-yil yakuni bo‘yicha likvidlik koeffitsientlari[1]

Ko‘rsatkichlar	**Formula**	**Hisoblangan qiymat**	**Me’yoriy daraja**
Joriy likvidlik koeffitsienti	Joriy aktivlar / Joriy majburiyatlar	1,63	≥ 1,5
Tezkor likvidlik koeffitsienti	(Joriy aktivlar – Zaxiralar) / Joriy majburiyatlar	1,12	≥ 1,0
Mutlaq likvidlik koeffitsienti	(Naqd pul + Qisqa muddatli investitsiyalar) / Joriy majburiyatlar	0,24	≥ 0,2

[1] Muallif tomonidan tayyorlangan.

Korxona likvidligi me’yoriy chegarada bo‘lib, qisqa muddatli majburiyatlarni o‘z vaqtida to‘lash imkoniyatiga ega. Shu bilan birga, aylanma mablag‘larning katta qismi ishlab chiqarish zaxiralariga bog‘lanib qolganligi aniqlangan (joriy aktivlarning 45 foizi).

To‘lovga qobiliyatlilikni baholash usullari. Korxonaning to‘lovga qobiliyatliligi quyidagi ko‘rsatkichlar asosida baholanadi:

1. Moliyaviy mustaqillik koeffitsienti – o‘z mablag‘lari ulushi umumiy aktivlarda[9].
2. Qarz yuklamasi koeffitsienti – jami majburiyatlarning o‘z mablag‘lariga nisbati.
3. Pul oqimlari tahlili – operatsion, investitsion va moliyaviy faoliyat bo‘yicha sof pul oqimlarining tahlili[10].

Innovatsion loyihalarda pul oqimlari nomutanosibligi sababli, korxona qisqa muddatli to‘lovlarda qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin. Shu bois, likvidlik zaxirasini shakllantirish, moliyaviy xavf tahlili va oqilona investitsiya siyosati zarur[11].

2-jadval.

“Technoplaza” MCHJning 2024-yil yakuni bo‘yicha to‘lovga qobiliyatlilik ko‘rsatkichlari[2]

Ko‘rsatkich	Formula	Natija	Izoh
Moliyaviy mustaqillik koeffitsienti	O‘z mablag‘lari / Umumiy aktivlar	0,46	Qoniqarli (≥0,4)
Qarz yuklamasi koeffitsienti	Majburiyatlar / O‘z mablag‘lari	1,17	Qabul qilinadigan
Sof pul oqimi (operatsion)	Kirim – chiqim	+1,3 mlrd so‘m	Ijobiy

[2] Muallif tomonidan tayyorlangan.

“Technoplaza” MCHJning moliyaviy mustaqilligi barqaror bo‘lib, qarz yuklamasi me’yordan oshmagan. Ijobiy operatsion pul oqimi korxonaning to‘lovga qobiliyatliligini mustahkamlaydi.

“Tashkent Innovation Cluster” hududida joylashgan 40 dan ortiq startap loyihalar moliyaviy hisobotlariga ko‘ra, 2024-yilda o‘rtacha joriy likvidlik koeffitsienti **1,35**, mutlaq likvidlik koeffitsienti esa **0,18** ni tashkil etgan[12]. Bu esa qisqa muddatli majburiyatlarni qoplashda muayyan xavf mavjudligini ko‘rsatadi. Shuningdek, klasterdagi korxonalarning 60 foizi tashqi moliyalashtirish (grant, venchur fondlar)dan foydalanmoqda.

Innovatsion korxonalarda likvidlikni boshqarish strategiyasi. Innovatsion faoliyatda likvidlikni boshqarish quyidagi yo‘nalishlarda amalga oshiriladi:

1) Pul oqimlarini rejalashtirish va monitoring tizimini joriy etish;
2) Moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiya qilish (grantlar, venchur kapital, kredit liniyalari);
3) Zaxira fondlarini yaratish;
4) Qisqa muddatli aktivlar aylanishini optimallashtirish.

Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda, **taklif va tavsiyalar** berildi.

TAKLIF VA TAVSIYALAR.

1. Innovatsion korxonalar uchun maxsus moliyaviy ko‘rsatkichlar monitoring tizimini yaratish zarur[13].
2. Likvidlikni tahlil qilishda vaqt omilini hisobga olish lozim — pul oqimlari balansini har chorakda tahlil qilish kerak.
3. Innovatsion faoliyat uchun davlat tomonidan kafolatli moliyalashtirish mexanizmlarini kengaytirish moliyaviy barqarorlikni ta’minlaydi.
4. Innovatsion korxonalarda likvidlikni oshirish uchun aylanma kapitalni tez aylanuvchi aktivlarga yo‘naltirish zarur.

5. Davlat innovatsion jamg‘armalari orqali qisqa muddatli kredit kafolatlari mexanizmini kengaytirish kerak.

6. Korxonalarda pul oqimlari prognozi tizimini joriy etish tavsiya etiladi.

Innovatsion klasterlarda likvidlik monitoring tizimini raqamlashtirish orqali moliyaviy nazoratni kuchaytirish lozim.

XULOSA. Innovatsion faoliyatda likvidlik va to‘lovga qobiliyatlilikni baholash korxonaning moliyaviy barqarorligini saqlash, risklarni kamaytirish va investitsion jozibadorlikni oshirishda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi[14]. Bunday tahlil natijalariga asoslanib, boshqaruv qarorlari qabul qilinadi hamda moliyaviy strategiyalar ishlab chiqiladi. Shunday qilib, likvidlikni oqilona boshqarish innovatsion jarayonlarning muvaffaqiyatli amalga oshirilishining kafolati hisoblanadi.

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, innovatsion faoliyat bilan shug‘ullanuvchi korxonalar uchun moliyaviy barqarorlikni ta’minlashning asosiy sharti – likvidlik va to‘lovga qobiliyatlilikni muntazam baholab borishdir. Tahlil qilingan misollar shuni ko‘rsatdiki, joriy likvidlik 1,5 dan past bo‘lgan korxonalarda kredit olish imkoniyatlari cheklanadi, bu esa innovatsion jarayonlarni sekinlashtiradi. Shu sababli, innovatsion loyihalarni moliyalashtirishda likvidlik zaxirasini shakllantirish va risklarni diversifikatsiya qilish muhim hisoblanadi.

Natijada, innovatsion iqtisodiyotning barqaror rivojlanishi moliyaviy tahlil madaniyati va likvidlik boshqaruvining yuqori darajasiga bevosita bog‘liqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF–60-son “2022–2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni.

2. O‘zbekiston Respublikasi Innovatsion rivojlanish vazirligi rasmiy ma’lumotlari – www.mininnovation.uz.

3. Bo‘ymurodov A. “Moliyaviy tahlil”. – T.: Iqtisod-moliya, 2021.

4. Karimov A., To‘xtasinov B. “Innovatsion menejment”. – T.: TDIU nashriyoti, 2020.

5. Ross S.A., Westerfield R., Jordan B.D. *Fundamentals of Corporate Finance*. – McGraw-Hill, 2019.

6. Gitman L.J. *Principles of Managerial Finance*. – Pearson Education, 2020.

7. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki moliyaviy tahlil hisobotlari (2024-yil).